

JANKA GYÖRGY

AZ EZERÉVES EGRI EGYHÁZMEGYE ÉS A GÖRÖG KATOLIKUSOK*

TARTALOM: 1. Előzmények; 2. Az unió; 3. Az egeri püspökök tevékenysége az uniók időszakában; 1/ Lippay György (1637-1642); 2/ Jakusics György (1642-1647); 3/ Kisdi Benedek (1648-1660); 4/ Fenesy György (1686-1699); 5/ Telekesy István (1699-1715); 6/ Erdődy Gábor (1715-1744); 7/ Barkóczy Ferenc (1744-1761); 8/ Eszterházy Károly (1761-1799); 4. Összegzés

Az ezer éve Szent István által alapított egeri püspökség évszázadaiból a legszűkebben számítva is 125 év egészen különleges módon összefonódott a magyarországi görög katolikusok sorsával, s így történelmüknek egy közös fejezetet alkotott. A millennium kapcsán e közös fejezet lapjaiból szeretnék néhány jelentősebbet feleleveníteni.

1. Előzmények

Noha a magyarság térítését a keleti egyház szerzetespapjai kezdték meg, sőt, az ország első püspökét *Hierotheoszt* a konstantinápolyi pátriárka szentelte fel és küldte hazánkba, Géza fejedelem kérésére népünk megtérítését a római egyház papjai fejezték be, s első szent királyunk tíz római katolikus egyházmegyét alapított, köztük az egrit.¹ A vallásukat görög szertartás szerint élő hívek tehát római katolikus főpásztorok *iurisdictioja* alá kerültek, ennél fogva az 1054-es egyházszakadást követően is egységben maradtak a katolikus egyházzal.² Így érthető, miért fordult Imre királyunk 1204-ben III. Ince pápához, hogy a keleti szertartású magyarok számára külön, az apostoli Szentszéknek közvetlenül alárendelt egyházmegyét létesítsen. A püspökség felállítására azonban nem került sor, amiben szerepe lehetett a negyedik keresztes

* A 2004. március 15-én Egerben rendezett millenniumi tudományos konferencián elhangzott előadás szövege.

¹ TÖRÖK, J., *A tizenegyedik század magyar egyháztörténete*, (Keresztény századok), Budapest 2002, 32-63.

² *Op. ult. cit.*, 191-195.

hadjárat s Konstantinápoly elfoglalása után bekövetkező szemléletváltásnak római kúriai körökben.³

A tatárjárás rabló mongol nyilai nagy pusztítást vittek végbe a magyarság, s keleti szertartású kolostorok és hívek körében is.

A tizenegy vármegyére kiterjedő egri püspökség területén jelentékeny számban a tatárjárást követően, a XIII. század második feléből kezdődően áramlottak be ortodox nemzetiségek, melyek a XVII. század elejéig alakították ki a román, ruszin, szlovák, rác, német és magyar etnikai elemekből kifejlődött kárpátaljai népességet.

A honkeresők papjaikat is magukkal hozták, s falvakban kis fatemplomokat építettek. A papok nem alkottak nyugati mintára felépített egyházi szervezetet, s a papjelöltek külföldön élő ortodox püspökökkel szenteltették fel magukat. Később kolostori központok jöttek létre, melyeknek apátjai kiterjesztették joghatóságukat a környéken élő papokra is. Az egri püspökség területén a legjelentősebb kolostor a XIV. század végén, Podóliából Magyarországra menekült *Koriatovics Teodor* herceg által, Szent Miklós püspök tiszteletére alapított Munkács-Csernekhegyi kolostor volt. E kolostor első ismert apátja *Lukács* presbiter 1458-ból; első püspöke *János* (1491-1498), második ismert püspöke a tűzvészt követő újjáépítés után 1551-ben *László*. E püspökök jurisdikciójuk minden keleti szertartású hívőre való kiterjesztésével – legyen az ruszin, román vagy magyar – hozták létre a munkácsi egyházmegyét, mely a XVII. század első negyedében már az alföldi parókiákat is magába foglalta. Királyaink úgynevezett oltalomlevelet állítottak ki számukra, melyben a papoktól engedelmességet követeltek, a földesuraktól pedig szabad mozgásteret a püspök számára.⁴

Mindezek mellett, vagy éppen ellenére, a hívők és a papok jobbagysorban, teljes kiszolgáltatottságban éltek. A munkácsi püspökség területén a lévő kilenc nagy és több kisebb uradalom tulajdonosi kényük-kedvük szerint kegyúri s földesúri jogokat gyakoroltak felettük. Komoly papképzésről intézmények híján nem lehet beszélni. Ez egyébként a korszakra jellemző probléma is volt, gondoljunk az egri főpásztorok szemináriumalaptási erőfeszítéseire.

³ TÖRÖK, J., *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete*, (Keresztény századok), Budapest 2003, 195-197; PIRIGYI, I., *A magyarországi görögkatolikusok története*, Nyíregyháza 1990, I. 56-57.

⁴ BOTLIK, J., *Hármas keresz alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997)*, Budapest 1997, 9-15.

A püspök helyzete sem volt sokkal különb. Egyedül Bereg vármege ismerte el nemesei sorában, mások, különösen is a munkácsi várurak jobbagyként kezelték őket. S noha Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György erdélyi fejedelem oltalomlevél helyett püspöki kinevezést adott a munkácsi főpásztoroknak, ez helyzetükön semmit sem változtatott.⁵

2. Az unió

A XVII. század sorsfordító eseményei ilyen társadalmi, politikai és egyéni körülmények között köszöntöttek a munkácsi joghatóság alatt élő, egyre számosabb hívet és papot jelentő keleti egyházra.

Sorsfordító események: *Forgách Ferenc*, majd *Pázmány Péter* esztergomi érseksége, mely a magyar katolikus egyház megújulását, megerősödését, majd virágzását hozta; a katolikus egyházba újra visszataláló főúri családokat követve – a „*cuius regio, eius religio*” elv nyomán – jobbagyok ezrei lettek újra katolikusok.⁶

A katolikus restauráció, a trienti reformok és misszió lendületében előretörő római egyház, s a hitviták tüzeiben égő protestáns erdélyi fejedelmek egyre nagyobb érdeklődést tanúsítottak az eddig csak éppen eltűrt skizmatikusok irányába, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a maguk számára megnyerjék őket. *Bethlen Gábor* a kálvini tanokkal szimpatizáló *Kürillosz Lukárisz* konstantinápolyi pátriárka segítségével akarta a reformációt terjeszteni, I. Rákóczi György pedig az ortodox egyházat református szuperintendensek felügyelete alá helyezte, s Erdélyben kényszerítette a híveket a román nyelv liturgikus használatára, s kálvinista szellemű káté elfogadására. A kálvini szellem azonban annyira távol állt a görög szertartástól, hogy a hívek többsége hű maradt rítusához.⁷

A rítushoz való ragaszkodás miatt a ferences, pálos és jezsuita misszió sem tudott tömeges eredményt felmutatni, amikor a latin szertartásra való térítés szándékával léptek fel a missziós atyák.⁸ Az egyetlen járható út az 1596-ban Brestben aláírt unió volt, amely úgy teremtette

⁵ PIRIGYI, I., *Parthén Péter püspök emlékére. Az ungvári unió 350. évfordulójára*, Szakoly 1996, 10-13.

⁶ HERMANN, E., *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973, 230-277.

⁷ PIRIGYI, *A magyarországi görögkatolikusok*, I. 83-86.

⁸ LACKO, M., *Unio Uzhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum ecclesia catholica*, Roma 1955, 34-40.

meg az egységet Rómával, hogy a szertartást csorbíthatatlanul hagyta, ugyanakkor a klérus lelki színvonalát, képzését, társadalmi helyzetét felemelte.

Ennek példájára kívánta az 1605-ben katolikus hitre tért *Homonnai Drugeth György*, Ung és Zemplén vármegyék leghatalmasabb földesura, a Lengyelországból meghívott *Krupeczky Atanáz* przemysli görög katolikus püspök segítségével, uradalmában megvalósítani az uniót 1613-14-ben, ami a nem kellő előkészítés miatt meghiúsult. Ugyanakkor a kapcsolat nem szakadt meg a lengyelországi egyesültekkel, s a katolikus jelenlét erősítésére Homonnai Drugeth György Homonnán jezsuita kollégiumot alapított.⁹

3. Az egri püspökök tevékenysége az uniók időszakában

1/ *Lippay György (1637-1642)*

Az első egri főpásztor, aki behatóan ismerte az egyházmegyéje területén élő keleti szertartású keresztények sorsát, sőt, igazán pártfogolta őket, az *Lippay György* volt (1637-42). 1640-ben Drugeth János országbíró egyetértésével a homonnai jezsuita kollégiumot Ungvárra helyezte át, s két éven keresztül titkos tárgyalásokat folytatott *Taraszovics Bazil* munkácsi püspökkel az unióról. A minden bizonnyal Lengyelországból származó Taraszovicsot I. Rákóczi György erdélyi fejedelem nevezte ki munkácsi és máramarosi püspökké 1633-ban, miután annak elődje Gregorovics István végrendeletileg őt nevezte meg utódjául, s a papság támogatta. Taraszovics 1640. december 13-án Jászóra készült, hogy ott a katolikus hitvallást letegye Lippay kezébe, amikor liturgia közben rátörtek Ballingh János munkácsi várkapitány katonái, s őt az oltár mellől püspöki liturgikus ruhájában elhurcolták a városon keresztül, majd a várban vasra verve tartották, jószágait elkobozták. A bebörtönzött püspök érdekében azonban széleskörű összefogás bontakozott ki, melynek során maga az uralkodó III. Ferdinánd király, sőt, a Lippay püspök által tájékoztatott Apostoli Szentszék is fellépett.¹⁰ Ránk maradt Lippay György egri püspök 1641. március 15-én kelt, s a Hitterjesztés Kongregációnak vezetőjéhez, Palotto bíboroshoz címzett levele. Ebben beszámol, hogy „kétéves fáradozás gyümölcseként tért a

⁹ *Ibid.*, 47-51.

¹⁰ LACKO, M., „Die Uzhoroder Union” in *Ostkirchliche Studien* 8 (1959) 10-15.

skizmatikus görögök pátriárkája a katolikus hitre, és nemcsak a saját, hanem alárendelt híveinek a megtérését is megígérte, akiknek száma százezerre tehető!”¹¹ Az egri érseki levéltárban fennmaradt és Sugár István által ismertetett összefoglalás szerint a püspök leírja, hogy ezek oroszul, szlovákul vagy óslávul beszélnek, a Kárpátokban és Erdély és Moldva határában laknak, jobbágyként mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkoznak, a munkácsi várban pátriárkájuk van, ez a bazilita kolostorban lakik, melynek 4-5 falu a dotációja. Görög rítusúak, az ósláv nyelvet használják, ezért a latint csak kezdetlegesen ismerik. Pátriárkájukon keresztül lehet őket megtérésre vezetni.

Az unió érdekében konkrét javaslatokat is tesz: szükséges lenne egy bazilita kolostor templommal együtt való alapítása, legalább 10 szerzetessel, alapítványi fenntartásban két éven belül. Az unió anyagi háttérének biztosítására legalább 4000 aranydukátot kellene a Szent-
széknek szánni, melyből ezer aranyat Bécsben kellene alumnusok tartására fordítani, a maradék háromezerből pedig Magyarországon kellene 20 papnövendék számára egy szemináriumot, 20 nemes ifjú számára pedig egy konviklust alapítani. Az is üdvös lenne, ha rutén fiatalok Rómában a *Collegium Graecum*ban tanulhatnának.¹²

Végül is Tarasovics 1642 májusában, Bécsben, a laxenburgi császári rezidencia kápolnájában, III. Ferdinánd császár és király Gaspere Mattei apostoli nuncius és Lippay György egri püspök jelenlétében letette a katolikus hitvallást. Ám székhelyére a református I. Rákóczi György miatt nem térhetett vissza, ezért Lippay György püspök közbenjárására az államkincstár kis házat vásárolt számára a Szabolcs megyei Kállóban, és innen gyakorolta joghatóságát a katolikus uralom alatt lévő területek papjai fölött. Élete végén mégis visszatért Munkácsra, hogy onnan eltávolíthassa a helyére állított és a protestáns tanokra hajló papot, s ő jelölhesse ki utódát: az unió elkötelezett hívét és apostolát, Parthén Péter bazilitát.¹³

2/ Jakusics György (1642-1647)

Lippay püspököt az uralkodó 1642-ben esztergomi érsekké nevezte ki, s a továbbiakban onnan volt a görög szertartású rutének legön-

¹¹ HODINKA, A., *A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára*, Ungvár 1911, Nr. 71, 93.

¹² SUGÁR, I., *Az egri püspökök története*, Budapest 1984, 315-317.

¹³ LACKO, *Unio Uzhorodensis*, 80-86.

zetlenebb és legáldozatosabb támogatója. Utóda Jakusics György lett az egri püspöki székhelyben 1642-től 1647-ig.¹⁴ Az ő püspökségének kezdetén telepedett le *Parthén Péter* bazilita Ungváron (1643), aki a Lengyelországból érkezett *Kosoviczki Gábor* bazilitával együtt egy éven keresztül készítették elő a papok és hívek körében az uniót. 1645 decemberében Ungváron elhunyt Drugeth János országbíró, akinek felesége Jakusics Anna az új egri püspök testvére volt. Jakusics püspök Ungvárra utazott sógora temetésére, s több hónapot töltött itt, hogy testvérének gyászát enyhítse. Ez adott alkalmat arra, hogy fogadja a két bazilitát, tárgyaljon velük, s hogy végül az ő nevében hívjanak egybe egy gyűlést a Drugethek és Ung, Zemplén, és Sáros vármegyék katolikus földesurai alatt élő keleti szertartású papok számára. 63 pap, a munkácsi egyházmegye papságának mintegy 10 %-a elfogadta a Rómával való egyesülést (létszámuk jelzi, hogy elhatározásuk teljesen önkéntes volt). 1646. április 24-én az ungvári vár kápolnájában került sor a katolikus hitvallás letételére, s kijelentették, hogy elfogadják a katolikus egyház tanítását, X. Ince pápát és utódait legfőbb pásztoruknak ismerik el. Ennek fejében három feltételt támasztottak:

1. A görög egyház rítusa teljes egészében sértetlen marad.
2. Püspökeiket a papok szinódusa választja, a pápa pedig megerősíti.
3. A Rómával egyesült papok megkapják mindazon egyházi jogokat és kiváltságokat, melyek Magyarországon a római katolikus papokat megilletik.¹⁵

3/ *Kisdi Benedek (1648-1660)*

Az uniót az 1647-ben elhunyt Jakusics György utóda, *Kisdi Benedek* püspök (1648-60)¹⁶ megerősítette Ungváron, s az 1648-ban megtartott nagyszombati nemzeti zsinat is – melyen Parthén és Kosoviczki vezetésével megjelent az egyesült papság delegációja – tudomásul vette.

1651-től Parthén Péter lett a munkácsi püspök. Lippay György már esztergomi érsekként megszerezte számára Rómától VII. Sándor pápától a püspöki megerősítést (1655). I. Lipót császártól és királytól pedig a királyi kinevezést munkácsi görög szertartású egyesült püspökké

¹⁴ SUGÁR, *op. cit.*, 319-323.

¹⁵ PIRIGYI, *Parthén Péter*, 19-24.

¹⁶ SUGÁR, *op. cit.*, 326-330.

(1659. november 10.),¹⁷ s élete végén beköltözhetett a munkácsi püspöki székhelyre is. Tevékenységének eredményeként kezdeti 63-ról 500 főlé emelte az egyesült klérus számát.

1665, Parthén Péter halála után az unió ügye megtorpant. Ennek elsődleges oka az volt, hogy a király és a munkácsi uradalom urai nem tudtak megegyezni a püspökség betöltésének jogáról, a Szentszék pedig nem fordított kellő figyelmet a kérdésre. Ennél fogva 25 év alatt kilenc különböző rangú főpap kormányozta a munkácsi püspökséget, vagy annak egyes részeit, így teljes fejetlenség uralkodott.¹⁸ Ezekben az években az egri püspökök sem mérték fel az unió jelentőségét, minden erejüket a protestánsokkal való küzdelem kötötte le. Ebben az időben kivételt a Szegedy Ferenc Lóránt egri püspökkel (1669-1675) jó kapcsolatban álló *Benkovich Ágoston* pálos szerzetes, később rend-és missziófőnök, majd váradi püspök (1682-1702) képez, aki ruszin nyelvismeretével igyekszik felkarolni a munkácsi püspökség ügyét. Ő kérte meg *Kollonics Lipót* 1688-ban, hogy töltsse be a munkácsi püspöki széket, aki 1689-ben Rómából *De Camelis János József* bazilitát kérte fel püspöknek (1689-1706).¹⁹

4/ Fenesy György (1686-1699)

De Camelis püspök kinevezésével jelentős fordulat következett be a munkácsi püspökség történetében s az unió fogalmának értelmezésében. VIII. Sándor pápa ugyanis őt apostoli vikáriussá és szebasztei címzetes püspökké nevezte ki.²⁰ I. Lipót pedig munkácsi püspöknek, de azzal a kikötéssel, hogy ő és utódai az egri püspököknek, mint annak helyettesei mindenkor engedelmeskedjenek.²¹ Mindez kánonjogi zürzavarhoz vezetett, hisz egyrészt az apostoli vikárius közvetlenül a Szentszék alá van rendelve és nem függhet egy másik megyéspüspöktől, más-

¹⁷ HODINKA, *op. cit.*, Nr. 134, 179-181, Nr. 138, 183-185.

¹⁸ PIRIGYI, I., „A munkácsi püspökség története Parthén Pétertől De Camillis János József püspökiig”, in *Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára*, Nyíregyháza 1996, 15-28.

¹⁹ VÉGHSEŐ, T., „Pálos hithirdetők kapcsolatai Északkelet-Magyarország görög katolikusaival (1642-1682)”, in *Athanasiana* 12 (2001) 75-78; ID., „Benkovich Ágoston váradi püspök működésének görög katolikus vonatkozásai (1682-1702)”, in *Athanasiana* 16 (2003) 104-106.

²⁰ HODINKA, *op. cit.*, Nr. 236, 289-290.

²¹ *Op. ult. cit.*, Nr. 240, 296-297.

részt a király által kinevezett megyéspüspököt pedig valójában ritushelynökké fokozta le.²² Ugyanakkor rávilágít ez a helyzet arra, hogy mintegy ötven évvel az ungvári unió után már nem a megnyerés, hanem inkább a joghatóságba beolvasztás lett Kollonich Lipót célja. Ebben Fenesy György egri püspök támogatta a primást,²³ sőt, barátját *Kecskeméti János* jezsuitát megbízta az unitus püspök függő helyzetének kánonjogi megalapozásával. Ennek lényege, hogy az egyházmegye területén teljes joghatósággal az egri püspök rendelkezik, a munkácsi püspök komolyabb ügyekben csak az ő engedélyével járhat el. Szintén a latin ordinárius joga eldönteni, hogy a görög paróchia önálló-e, vagy csak a latin plébánia filiája, valamint, hogy a görög lelkész önálló paróchus-e vagy csak a latin plébános helyettese.²⁴

De Camelis a függést nem ismerte el, híveitől tizedet szedett és püspöki jogait gyakorolta: zsinatokat tartott és igyekezett a hit- és vallás-erkölcsi életét fellendíteni.

Fenesy György egri püspök működése alatt (1686-1699) nagy jelentőségű esemény volt a Pócsi Mária kép könnyezése 1696. nov. 4-től dec. 8-ig. Az egri főpásztor *Pettes András* címzetes ansariai püspököt, nagyprépostot kérte meg a könnyezés csodájának kivizsgálásával, melyről hiteles jegyzőkönyvet készítettek *Csethe József* kanonokkal.²⁵ Szintén Fenesy püspöknek kellett gondoskodnia a kegykép Bécsbe történő elszállításáról is. Ugyanakkor Egerben a székesegyházban került elhelyezésre a kegykép másolata, valamint később a könnyek kendője, ápolva a Pócsi Szűzanya tiszteletét.²⁶

5/ *Telekesy István (1699-1715)*

De Camelis halálát követően, a Rákóczi szabadságharc háborús viszonyainak következményeképpen, más-más jelölteket kívánt a püspökség élére állítani a vezérlő fejedelem, a király, illetve a pápa. *Telekesy István* egri püspök (1699-1715), hogy véget vessen a fejetlen-

²² HOLLÓS, J., „A bizánci egyházjog mint a Görög Katolikus Egyház jogforrása Magyarországon a XVII-XVIII. században”, in *Posztbizánci Közlemények I* (1994) 111-116.

²³ HODINKA, *op. cit.*, Nr. 259, 319-321; Nr. 260, 322-334.

²⁴ PIRIGYI, *A magyarországi görögkatolikusok*, I. 145.

²⁵ JANKA, GY., „A máriapócsi könnyezés jegyzőkönyve a Hevenesi Gyűjteményben”, in *Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996 Történelmi konferencia a máriapócsi Isten-szülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára*, Nyíregyháza 1996, 131-147.

²⁶ JANKA, GY., „Az első pócsi kegykép története és irodalma”, in *Athanasiana 3* (1996) 25-41; BUDA, P., „Az egri egyházmegye és a pócsi csoda”, in *ibid.*, 117-122.

ségnek, Rákóczi pártfogloltját, *Bizánczy Györgyöt* saját helynökének nevezte ki (1713). Végül III. Károly, majd Róma is elfogadta Bizánczy személyét.²⁷

6/ Erdődy Gábor (1715-1744)

Erdődy Gábor egri püspök (1715-1744) Bizánczyt rítushelynökévé nevezte ki, és hűségesküt követelt tőle. A görög egyesült püspök jogkörét és megélhetését oly szűkre szabta, hogy az ellene Rómához fordult. A Hitterjesztés Kongregációja 1718. június 20-án kimondta, hogy az egyesültek megyéspüspöke az egri püspök. Bizánci csak az ő engedélyével szentelhet papokat és építhet templomokat. Ennek szellemében Bizánczy utódai *Olsavszki Simon István* (1733-1734), *Bla-zsovszki György Gábor* (1738-1742), *Olsavszky Mihály Mánuel* (1743-1767) mind hűségesküt tettek Erdődy Gábor egri püspöknek, aki joghatóságot gyakorolt felettük.²⁸

7/ Barkóczy Ferenc (1744-1761)

Gróf Erdődy Gábor halála után 1744-ben Mária Terézia gróf *Barkóczy Ferencet* nevezte ki egri püspökké (1744-1761), akit főpapi méltóságában XIV. Benedek pápa hamarosan megerősített. Barkóczy püspök egyházkormányzatát a harcos katolizációs szellem jellemezte. Ez megmutatkozott a kálvinistákkal szemben, a nyíregyházi lutheránusok vallásgyakorlásának kérdésében, vagy az egri görög keleti rácok toronyépítési ügyében.²⁹ Nem lehet csodálkozni tehát azon, hogy a görög egyesültek vonatkozásában is a fentebb már említett, Kecskeméti János jezsuita páter által kidolgozott pontok szellemében 1747. május 8-án a görög paróchusokat a latin plébánosok helyettesének, püspöküket pedig saját rítushelynökének tekintette (1748. július 16.). A görög papság Barkóczy rendeletei ellen Rómához fordult, de a Szentszék a királynő közbenjárására megszüntette az eljárást. Mária Terézia hosszas vizsgálódás után 1756. szeptember 16-án úgy döntött, hogy a „status quo”

²⁷ JANKA, GY., „II. Rákóczi Ferenc valláspolitikája és a keleti keresztények”, in *Athanasiana* 18 (2004) 133-153.

²⁸ SUGÁR, *op. cit.*, 397; PIRIGYI, *A magyarországi görögkatolikusok*, I. 148-150.

²⁹ SUGÁR, *op. cit.*, 410-411. Barkóczy püspök nem akarta engedélyezni Nyíregyházán az evangélikusok szabad vallásgyakorlatát és csak a Helytartótanács nyomására engedélyezte az egri rácok toronyépítését.

megtartásával a görög szertartásokért a görög papok kapják meg a teljes stólát, ha szükséges a görögök templomokat építhetnek és papjaik a hívekkel szabadon érintkezhetnek. Ezzel egy időre helyreállt a béke.³⁰

Az 1747-es összeírás szerint a munkácsi egyházmegyében 538 paróchia volt. Az intézményes papképzés hiánya miatt Barkóczy püspök kérésére a királynő 1754-től kezdve évi 1200 forintot utaltatott ki a cassa parochorumból az egri papnevelde számára, hogy ott 6 görög egyesült papnövendék tanuljon. Barkóczy úgy döntött, négy rutén, kettő pedig román legyen. Szertartástanárként *Habina Péter* munkácsi egyházmegyes lelkészt bízta meg.³¹ *Olsavszky Emanuel* munkácsi püspök, aki az egyházmegye legkiválóbb főpásztorai közé tartozott (1743-1767) – nevéhez fűződik a püspöki székház, egy két évfolyamos iskola alapítása, bilingvis ósláv és latin nyelvű tankönyv összeállítása és kiadása, a máriapócsi kegytemplom befejezése és a bazilita kolostor felépítése – szerette volna, ha a görög kispapok Munkácson tanulhattak volna, tervének megnyerte a királynőt, de a végrehajtásban halála megakadályozta.³²

8/ Eszterházy Károly (1761-1799)

Közben változás történt az egri egyházmegye élén is. Mária Terézia 1761 nyarán Barkóczy Ferencet esztergomi érsekké nevezte ki. Utódja Egerben *Gróf Eszterházy Károly* lett, az egyházmegye egyik legkiválóbb főpapja, aki 1762-ben foglalta el püspöki székét (1762-1799).

Eszterházy püspök a görögök vonatkozásában Barkóczy Ferenc nyomdokain haladt: teljes alárendeltséget követelt meg és ellenőrzési jogot gyakorolt minden jelentősebb ügyben.³³ Az akkor már húsz éve püspök Olsavszky Emánuel rítushelynökévé nevezte ki (1763.). Felújította Barkóczynak a görögöket alárendelő határozatát, sőt, azon túllépve kimondta, hogy minden vegyes szertartású házasságkötés esetén csakis a latin plébános az illetékes lelkész. Eszterházy püspök intézkedése felháborította a görög klérust és egyre fokozódott az ellentét a latin és a görög szertartású lelkészek között: utóbbiak úgy érezték, nemcsak lenézik, hanem már anyagilag ellehetlenítik működésüket. Mindez

³⁰ PIRIGYI, *A magyarországi görögkatolikusok*, I. 157-158.

³¹ SUGÁR, *op. cit.*, 408. és 411.

³² UDVARI, I., *Ruszinok a XVIII. században*, Nyíregyháza 1992, 180-186.

³³ SUGÁR, *op. cit.*, 437-438.

kárörömmel töltötte el az unió ellenségeit, akik fokozták aktivitásukat az unió ellen.³⁴

1764-ben az egyesült papok egyházmegyei zsinatot tartottak, megfogalmazták sérelmeiket, s folyamodványukat Bécsbe vitték a királynőhöz, kérve: függetlenítse őket Egertől.

Eszterházy püspök 1765-ben 21 pontban cáfolta a görögök vádjait. Kifejtette: nincs szükség görög iskolákra, inkább a görögök is a latin iskolákat látogassák. Nincs szüksége a görögöknek nyomdára, helyesebb az egrit felszerelni szláv betűkkel. A görögök függetlensége indokolatlan, hiszen ő csak Róma rendeleteinek szellemében kormányoz, semmi újat sem tesz hozzá, s a függetlenség egyébként is veszélyes, mert majd később a hitbéli függetlenségre való törekvést hordozza magában csírájában.³⁵

Eszterházy érvei a királynőt nem győzték meg. 1766 januárjában megtiltotta Eszterházynek, hogy a Barkóczy-féle rendeletet alkalmazza: kérte, hogy ne nevezze a munkácsi püspököt helynökének, az egyesült papokat pedig plébános-helyettesnek, elrendelte, hogy a görög hívektől származó minden jövedelem (stóla, vagy éves) a görög papokat illessék. Mária Terézia rendeletét Olsavszky püspök kihirdette, Eszterházy püspök pedig ellentétes körlevelet bocsátott ki, amely fokozta az ellentéteket.

Ezek hatására Mária Terézia 1766. április 30-án kérelemmel fordult XIII. Kelemen pápához, hogy a munkácsi görög szertartású katolikus egyházmegyét állítsa fel. Róma információt kért a bécsi nunciátúrától és Eszterházy püspöktől. A nunciátúra a királynő álláspontját osztotta. Eszterházy püspök viszont 1767-ben terjedelmes dolgozatot írt „Opinio et informatio de episcopatu Gr. R. Munkacsiensis non erigendo” címmel, mellyel négy évre megakadályozta a püspökség felállítását.³⁶

Ebben csokorba gyűjtötte azokat a zsinati és pápai megnyilatkozásokat, melyek a görögöket a latin egyház joga és rítusa alá helyezi. Elsőként a IV. Lateráni Zsinat „Quoniam in plerisque” c. 9. kánonját, mely Konstantinápoly elfoglalása, a latin császárság és latin patriarchátus kiépítése után, 1215-ben keletkezett, és megtiltotta, hogy azonos területen két egyenlő rangú és jogú főpásztor kormányozzon. Ugyanezt

³⁴ VANYÓ, T., *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611-1786*, Budapest 1986, 108-114.

³⁵ BOSÁK, N., „Eszterházy Károly és a görög katolikusok”, in Kovács, B. (szerk.), *Eszterházy Károly emlékkönyv*, Eger 1999, 170-180.

³⁶ JANKA, GY., „A munkácsi egyházmegye felállítása”, in *Athanasiana* 4 (1997) 62-71.

mondta ki IV. Pius (1559-1565) „Romanus Pontifex” bullája, mely elrendeli, hogy a görög szertartásúak még ha püspökök is, annak a latin szertartású püspöknek a joghatósága alá tartoznak, akinek egyházmegyéjében élnek. Új püspökség felállítása olyan helyen, ahol egy másik már működik szükségtelen és meg nem engedhető.³⁷

XIII. Kelemen pápa Eszterházy érveit elfogadta s a munkácsi egyházmegye felállításához nem járult hozzá.

Róma döntését Olsavszky Emmánuel nem érte meg: néhány nappal előtte meghalt. Utóda Mária Terézia előterjesztésére *Bradács János* lett, akit XIII. Kelemen pápa rossi-i címzetes püspöknek és apostoli vikáriusnak nevezett ki.

A királynő felkérte Bradácsot, látogassa meg Eszterházy püspököt és állítsa helyre a békét.

Bradács János egri látogatására hosszas halogatás után 1769. szeptember 15-én került sor. Ennek során heves szóváltások közepette megtagadta a hűségeskü letételét az egri püspöknek, az ellentét véglegessé vált. Nem sokkal később az Egerben tanuló görög kispapok titokban elhagyták a szemináriumot és Munkácsra mentek. Vallomásuk alapján újabb 100 pontból álló panaszíratot nyújtottak be Bécsbe.³⁸

Ennek következményeképpen Mária Terézia 1770. május 12-én az új pápának XIV. Kelemennek (1769-1774) újra kérelmet adott be a munkácsi püspökség kánoni felállítása ügyében.

A királynő római ügyvédei olyan pápai megnyilatkozásokkal érveltek, melyek a görögök mellett szóltak: X. Leó (1513-1521) „Accipimus” bullájára, mely kimondta: a latin püspök a latin szertartású hívek, a görög püspök a görög hívek felett gyakorol joghatóságot. Ezt VIII. Kelemen (1592-1603), valamint XIV. Benedek is (1740-1758) is megerősítette. Ennek és a királynő kifejezett sürgetésének hatására XIV. Kelemen 1771. szeptember 19-én kiadta az „Eximia regalium” kezdetű bullát, mellyel kánonilag felállította a munkácsi egyházmegyét. A bulla kimondja: a püspököt a király nevezi ki, a pápa megerősíti. Metropolitája az esztergomi érsek. Első valóságos megyéspüspöke *Bradács János* lett.³⁹

³⁷ PEKAR, B., *De erectione canonica eparchiae Mukacoviensis*, Roma 1956, 80-89.

³⁸ BOSÁK, *op. cit.*, 182-185.

³⁹ JANKA, GY., „A munkácsi egyházmegye”, 75-81.

4. Összegzés

Az 1000 éves egeri egyházmegye történetének görögökkel együttes mintegy 125 éves szimbiózisa keresztmetszetét adja a részuniók egyetemes történetének. Láttuk, hogy az évszázadok során a Magyar Királyságba betelepülő honkereső ortodox keresztények hogyan találtak új hazára, majd szembe találkozva a római katolikus egyházzal, valamint a protestantizmussal, hitkeresőkkel is lettek. Mivel vallási életük manifesztációja rítusuk volt: tükre teológiájuknak, lelkeségüknek, gondolat- és érzelemlámpájuknak, ehhez akár életül árán is ragaszkodtak. A protestantizmus ezért nem arathatott körükben sikert, csak úgy, mint a római szertartás. Az unió XVII. századi tágabb értelmezése viszont magával ragadta őket: csorbítatlanul megőrizni a szertartást, ugyanakkor általuk választott püspökükkel az élen elismerni Péter utódját, és helyreállítani az egyház egységét, mindezt társadalmi elismertségtől övezve.

Ennek szellemében vették nagy örömmel Lippay György, Jakusics György és Kisdi Benedek atyai támogatását, s 1646-tól egyre nagyobb számban kérték az egységet.

A XVIII. századra azonban megváltozott a helyzet. Az unió fogalmát már szigorúbban értelmezték: egység = egységesítés erős kézzel, alárendeléssel, ellenőrzéssel. Ennek szellemében kormányzott Fenesy, Telekesy, Erdődy, Barkóczy és Eszterházy püspök. Az unió mellett kitartó papság azonban ezt már nem akarta elfogadni. Ők az eredeti eszme után vágyakoztak. Ehhez segítséget paradox módon a felvilágosult jozefinista udvartól, s Mária Terézia apostoli királynőtől kaptak, aki kijárta számukra az önálló püspökséget. Látszólag tehát Eger veszteséget szenvedett, de csak látszólag, hisz az unió ügye nem rendült meg: a munkácsi egyházmegye virágozni kezdett, s megerősödött, arra a nivóra emelkedett, melyre szándékuk szerint Lippay és Jakusics püspökök indították.

Így a 125 év derűje és borúja, vitái és küzdelmei felmutatták a megoldást nyújtó végkifejletet: megélni a katolicitás örömét szabadon, testvériesen, úgy a római, mint a görög szertartásban is.